

Får gamla människor hjälp av sina barn?

Allt fler gamla har egna barn som enligt olika undersökningar gör alltmer för sina föräldrar. Dock kan det skilja mycket beträffande arten och omfattningen av denna hjälp. Denna fråga har studerats av sociologen Marianne Winqvist i en kvalitativ undersökning som recensenten-opponenten funnit vara banbrytande.

Gerdt Sundström är bitr. professor och forskare vid Institutionen för gerontologi vid Hälsohögskolan i Jönköping.

Den åldrande familjen (Studentlitteratur) heter en ny bok av Marianne Winqvist i ett viktigt och rättidigt ämne. Den är närmast en lätt bearbetning av hennes doktorsavhandling i sociologi från förra året, redan den fullt läsbar och läsvärd. Jag vet, för jag var där, som opponent.

Bakgrunden till Winqvists arbete är att familjen faktiskt åldras i många avseenden, inte bara så att vi har allt fler gamla föräldrar utan också genom att även barnen är allt äldre när de upptäcker att mamma och pappa börjar bli gamla. Sverige har också världsrekord i långlivade äktenskap, allt synligare i form av guldbrällor på familjesidorna. Allt fler gamla har också egna barn (83%) som dessutom av senaste undersökningar att döma gör allt mer för sina föräldrar (Socialstyrelsen 2000). Orsaken är troligen nedskuren hemhjälp och att det blivit svårare att få en plats på "hemmet". Lyckligtvis har de flesta gamla åtminstone något barn boende på rimligt avstånd.

Hjälp från barnen anlitar de äldre i allmänhet inte förrän de blivit ensamstående eller makan/maken blivit okurant, men hur är det egentligen med denna barnens hjälp? Får de gamla alltid hjälp av sina barn? Vem av dem är det som hjälper? Hur är det för den skröplige gamle arbetaren med en upptagen son i karriären, sällan närvarande kanske trots att han bor i

Barnen är allt äldre när de upptäcker att mamma och pappa börjar bli gamla

närheten? Eller är det dottern, den förtidspensionerade hemsamariten i grannskapet, som rycker in på hela familjens vägnar? Företagaren, vars son fortsatt i hans fotspår och jordbrukaren, vad kan de räkna med i hjälpväg? Dottern som aldrig kom överens med modern: hur går det då på äldre dar?

Med utgångspunkt i barnen, vilket är originellt och hjälper oss förstå en del saker som annars inte kommer till synes i undersökningar av de äldres situation, gör Winqvist i denna bok en intressant studie av omsorgsmönster i familjen, med särskild tonvikt på den äldre och yngre generationens respektive "livsform". Begreppet påminner ungefär, men bara ungefär, om samhällsklass, men beaktar även ideologiska moment och värderingar som hör ihop med människors samhällsposition. För författarens syfte är detta lämpligt, även om jag vill beklaga att hon skär av kommunikationen med de "traditionella" yrkes- och klassbegreppen. Hennes centrala begrepp i analysen är lönearbetarens, egenföretagarens och karriäristsens livsformer. För den första är arbetet i huvudsak ett medel för andra ändamål, för karriäristen är arbetet i sig själv ofta meningen (med livet). Egenföretagaren är en ganska heterogen grupp som inkluderar bönder. Begreppet karriärst är inte för Winqvist ett pejorativ; det handlar bara om en livsbana.

Eb studie av familjer med olika livsformer

För att finna sitt material har författaren lagt en rys-sja över Uppsala-trakten, där ett urval (2000 personer) i övre medelåldern (45-60) fick en postenkät med bl a frågor om de hade föräldrar i livet, deras hälsa och boende samt avsändet till dem och om de bodde i "ordinärt boende" samt föräldrarnas och det egna yrket. Författaren kunde sedan sortera fram de som hade föräldrar med hjälpbehov på rimligt avstånd och som representerade olika kombinationer av livsformer och valde ut 31 av dessa familjer. Annälären förhåller sig en smula skeptisk till begreppet livsform, men får medge att det gör tjänst hos författaren. Nackdelen är som sagt att hon inte kan - och ej heller vill - göra lättillgängliga jämförelser med t ex SCB:s ULF-studier, baserade på mer "traditionella" yrkeskategorier. Synd då de ger en bild av de nationella mönstren och för övrigt kanske rentav skulle ha styrkt hennes reso-

Karriäristerna åter ter sig i mina ögon som föga sympatiska, med snålt given hjälp inom familjen och "fabriksmässig" uppdelning av uppgifterna på olika syskon

nemang. Det är ju t ex så att välutbildade föräldrar i övre me-delklassen (och därutöver) ofta har barn i samma "livsform" och att de ofta flyttar ganska långt. När man sovrar materialet så att de alla bor ganska nära missar man denna intressanta information. Dessutom medför valet av föräldrar med hjälpbehov att vi inte "ser" att äldre ur högre socialskikt har genomsnittligt bättre hälsa.

På det hela taget kommer man, om man väljer familjer med närboende medlemmar, att finna att de flesta umgås ganska intensivt och hjälps åt inbördes i ganska stor utsträckning. Det framgår t ex i en studie av Louise Gaunt (Nyström) som använde ett snarlikt selektionsförfarande, men med en "positivistisk" ansats (1987). Detta är studier som Winqvist inte verkar känna till. Hennes stora styrka och det som för mig gör boken intressant och mycket läsvärd, är den kvalitativa ansatsen. Med djupgående intervjuer har hon fångat känsloklimatet i 31 familjer, valda för att representera olika livsformskombinationer. I dessa familjer är förhållningssättet till föräldrarna och deras hjälpbehov olika. Synen på offentliga insatser (hemhjälp) skiftar också mellan livsformerna.

Olika hjälpmönster

Hjälpmönstren är ganska olika, i inriktning och omfattning, mellan livsformerna, men till en del också inom dem. Den mest självklara beredskapen att hjälpa och vårda föräldern tycks finnas bland egenföretagarna, även om exempel på intensiva och "tunga" insatser förekommer i alla livsformer. Ett par av dessa visar sig vara jordbrukare och det har, föga förvånande kanske, visats i andra, statistiskt inriktade studier att dessa bor betydligt närmare sina barn (Socialstyrel-

sen 1994). Bland lönearbetarna, i synnerhet männen kanske, kommer insatserna att betingas av hur relationen gestaltat sig tidigare i livet. Karriäristerna åter ter sig i mina ögon som föga sympatiska, med snålt given hjälp inom familjen och "fabriksmässig" uppdelning av uppgifterna på olika syskon. Winqvist själv framhåller dock att man inte kan jämföra livsformer och säga att någon är bättre eller sämre: de är helt enkelt olika. Man kan också erinra sig undersökningar som visat att de flesta föräldrar gärna ser att det "blir något" av barnen.

Det är inte alltid döttrarna som drar det tyngsta lasset men Winqvist noterar skillnaden mellan män och kvinnor totalt och inom livsformerna. Här tror jag att man skulle kunna gå vidare, men då behöver man veta mer om den demografiska helheten i familjen och det sociala nätverket, något som inte är alldeles enkelt. Andra har dock prövat detta, t ex Romören i en utomordentligt fascinerande kartläggning av longitudinella familje- och omsorgsmönster i Larvik (2000).

Allt som allt har Winqvist gjort en banbrytande undersökning som jag tror kan inspirera till fortsatt forskning inom ett viktigt område! Särskilt angeläget tycker jag det skulle vara om den kunskap vi nu fått om betydelsen av respektive generations sociala hemvist kunde knytas samman med ett större, empiriskt material.

REFERENSER

- Gaunt, L (1987). Familjekretsen. Bosättning, umgänge och omsorg. Statens institut för byggnadsforskning, Gävle, meddelande M:9.
- Romören, T I (200). Methusalems sösken. NOVA, Oslo, NOVA-rapport xx (under utgivning).
- Socialstyrelsen 1994. Hemma på äldre da'r. Ädelutvärderingen 94:17.
- Socialstyrelsen 2000. Hemma på äldre da'r. Äldreuppdraget xx (under utgivning, prel. titel).

Gerdt Sundström